

Rüfət HƏMZƏYEV

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri
kafedrasının magistrantı*

M.F.AXUNDOV ADINA MİLLİ KİTABXANANIN İLKİN SƏNƏDLƏRLƏ KOMPLEKTLƏŞDİRİLMƏ MƏNBƏLƏRİ

Açar sözlər: Milli Kitabxananın fondu, Milli Kitabxana ilkin sənədlər, Milli Kitabxana məcburi nüsxələr, Milli Kitabxana komplektləşdirmə, M.F.Axundov ilkin sənədlər komplektləşdirmə

Ключевые слова: Фонд Национальной библиотеки Азербайджана, первичные документы Национальной, библиотеки Азербайджана, комплектование Национальной библиотеки Азербайджана, комплектование фонда документов библиотеки имени М.Ф.Ахундова, первичные документы М.Ф.Ахундов

Keywords: Foundation of the National Library of Azerbaijan, primary documents of the National Library of Azerbaijan, acquisition of the National Library of Azerbaijan, acquisition of documents library M.F.Akhundov, primary documents M.F.Akhundoff

Kitabxanalar informasiyanın əldə olunmasında və lazımı istiqamətdə yönəldilməsində böyük rol oynayır. Müasir kitabxanalar kitabxana binasından kənarında belə öz funksiyasını saxlamaqla informasiyanı məqsədyönlü şəkildə istiqamətləndirir. Kitabxanaların informasiya ilə fasiləsiz təmin olunması kitabxana fondunun zəngin olmasına, oxucuların sorğularına dəqiq, düzgün və operativ cavab verməsinə səbəb olur.

Kitabxanalar sənədlə vaxtında təmin olunmasalar, bir sosial institut kimi məhv ola bilərlər. Müasir dövrdə kitabxanaların qarşısında duran əsas məsələlərdən biri profilinə və yerləşdiyi ərazinin əhalisinə uyğun sənəd toplamaqdır. Bununla da kitabxanalar əhalinin həm milli, həm də dünya mədəniyyətinə, biliklərinə, elminə yiyələnməsini təmin edir. Kitabxana fondunun tərkibinə kitab, jurnal, qəzet, digər çap məhsulları, audiovizual və texniki vasitələrlə oxunan materiallar, əlyazmalar və başqa informasiya daşıyıcıları daxildir. Kitabxana fondları universal, sahəvi, çoxsahəli, ixtisaslaşdırılmış ola bilər.

Əsası 1923-cü ildə qoyulmuş M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası Azərbaycanın ilk böyük elm və mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası universal elmi kitabxanaların fəaliyyət xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq öz fondunu bütün elm sahələrinə dair nəşrlərlə komplektləşdirir. Kitabxananın qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri kitab fondunun müntəzəm inkişaf etdirilməsindən və daha da təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.

Fondda toplanmış informasiya daşıyıcılarından daimi və səmərəli istifadənin təşkili Milli kitabxananın başlıca funksiyasıdır. Məlumdur ki, M.F.Axundov adına Milli Kitabxananın sənəd-informasiya fondunun istifadəçiləri respublikamızda yaşayan müxtəlif oxucu qruplarıdır. Mürəkkəb xarakterli oxucu kontingentinə səmərəli xidmət göstərilməsində, həmçinin fondun komplektləşdirilməsində Milli Kitabxanada fəaliyyət göstərən “Kitab fondlarının formalaşması”, “Ölkədaxili kitab mübadiləsi”, “Xarici ədəbiyyat və beynəlxalq kitab mübadiləsi”, “Elektron resursların yaradılması” və “Kitabxanaların abonement” şöbələri və orada çalışan işçilərin xüsusi rolu vardır. Kitabxana fondunun formalaşmasının tərkib hissəsi kimi, komplektləşdirmənin əhəmiyyəti təkcə formalaşma prosesinin praktiki müəyyənləşdirməkdə kifayətlənmir, ümumiyyətlə, bütün kitabxana fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Komplektləşdirmə hər şeydən əvvəl sosial-iqtisadi, mədəni, habelə oxucu profilinə xidmət edən kartotekalara isnad edir.

Kitabxanaların sənədlərlə komplektləşdirilməsində kitabxanaların maliyyələşdirilməsi mühüm yer tutur. “Kitabxana işi haqqında” qanunun 27-ci maddəsində qeyd olunur: “Dövlət kitabxanaları və büdcədən maliyyələşdirilən təşkilatların tabeçiliyində olan kitabxanalar dövlət büdcəsi vəsaitləri, hüquqi və fiziki şəxslərin könüllü ayırmaları hesabına maliyyələşdirilir.” (2)

“Dövlət kitabxanaları maliyyələşdirilərkən büdcədən kitab fondlarının komplektləşdirilməsinə yönəldilən vəsait ayrıca maddədə göstərməli və bu vəsait müntəzəm olaraq artırılmalıdır. Ayrılmış vəsait kitabxanaların sərəncamında qalır və onların nizamnamə fəaliyyətini həyata keçirmək üçün istifadə edilir.” (5, s.77)

Milli kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi xüsusiyyətləri həmin kitabxanaların spesifik vəzifələri ilə müəyyənləşir; istehsalat,

iqtisadiyyat və siyasət, elmi-tədqiqat, kənd təsərrüfatı sahələrində çalışan mütəxəssislərə kömək göstərmək, onların elmi-texniki biliklərinin, elmi dünyagörüşlərinin yüksəldilməsinə köməklik göstərməkdir. Kitabxanaların sənəd-informasiya fondunun profili universal olduğuna görə, orada bütün elm sahələrini əhatə edən sənədlər yer alır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 29 dekabr 611-1Q sayılı fərmanı ilə təsdiq olunmuş «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 15-ci maddəsinə müvafiq olaraq Milli Kitabxanaya dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyatları, nəşriyyat fəaliyyəti ilə məşğul olan poliqrafiya müəssisələri və digər hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən buraxılan çap məhsullarından 4 pulsuz məcburi nüsxə, respublikada nəşr olunan bütün qəzet və jurnallardan isə 2 pulsuz məcburi nüsxə göndərilir. 2009-cu ilə olan məlumata görə kitabxananın ümumi fəaliyyəti 4 516 841 nüsxədən ibarətdir. (6)

Tarixə nəzər salsaq görürük ki, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev 1995-1999-cu illərdə 4 dəfə Milli kitabxanaya gəlmişdir. H. Əliyev Milli kitabxanaya ikinci dəfə 1996-cı il mart ayının 5-də İsraildə çap olunan “Heydər Əliyev: Siyasi portretin cizgiləri” kitabının təqdimat mərasimi zamanı gəlmişdir. O zaman kitabxananın fondlarına çox az miqdarda yeni kitabların daxil olduğunu görərək öz şəxsi kitabxanasından 400 nüsxəyədək çox qiymətli kitabı Milli Kitabxanaya hədiyyə etmişdir.

Ulu öndər kitabxanadakı çıxışı zamanı bu məsələ haqqında bunları demişdi: “Mən indi kitabxanaya xeyli kitab bağışladım. Güman edirəm ki, bunlar fondda öz yerini tutacaqdır. Zənnimcə, gələcəkdə bu təşəbbüs davam edə bilər”. Onun çağırışına səs verən görkəmli alimlərimiz və ziyalılarımız Milli Kitabxanaya öz şəxsi kitabxanalarından xeyli miqdarda kitablar bağışladılar.

Milli kitabxana dövlət nəşriyyatları ilə də əməkdaşlıq edir. Məsələn olaraq, “Şirvan”, “Adiloğlu”, “Azərnəşr”, “Qanun”, “Elm”, “Təhsil”, “Azərbaycan” dövlət nəşriyyatlarını göstərmək olar. Fondun komplektləşdirilməsilə nəşriyyat planları ilbəl artır.

“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikası qanununun 14-cü maddəsində yazılır: “Kitabxanalar dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyatları tərəfindən buraxılan profiline uyğun çap məhsulları və digər informasiya daşıyıcıları birinci növbədə almaq hüququna malikdir. Bu hüquq müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən

müəyyənləşdirilmiş qaydada kitabxana kollektoru, kitab ticarəti müəssisələri, nəşriyyat orqanları, ayrı-ayrı şəxslərlə aparılan müvafiq əməliyyatlar, məcburi nüsxələrin alınması, abunə, bağışlama və vərəsəlik əsasında miras qalmış nəşrlərin verilməsi, habelə beynəlxalq və ölkə daxili kitab mübadiləsi yolu ilə təmin edilir.”

Milli kitabxanaya məcburi nüsxələr, kitab mağazalarından, abunə yazılışından, kitab mübadiləsindən, hədiyyə yolu ilə və s. mənbələrdən daxil olur. Məsələn, 1997-ci ildə abunə yolu ilə 184, beynəlxalq mübadilə yolu ilə 159 kitab və 216 dövrü mətbuat, hədiyyə yolu ilə 316 jurnal və 5 qəzet fonda daxil olmuşdur. Bundan başqa, həmin ilin iyun ayından “Qaya” mətbuat yayımı firması ilə əlaqə yaradıb dövrü mətbuata abunə olmuşdur. Bu və ya digər səbəblərdən fonda düşməyən qəzeti kitabxananın əməkdaşları müxtəlif orqanların təsisçi təşkilatları ilə əlaqə yaradıb həmin qəzeti kitabxananın fondu üçün əldə edirlər. (6)

Milli kitabxananın fondunun formalaşdırılmasında yerli nəşrlərin komplektləşdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Məlumdur ki, kitabxananın fondu universal məzmunu malikdir. Odur ki, Azərbaycan kitabının komplektləşdirilməsi zamanı bu prinsip əsas götürülür. Kitabxana dövrü nəşrlərlə də fondunu komplektləşdirir. Dövrü nəşrlərin əldə olunması üçün əsas üsul abunə yazılışdır. Hal-hazırda kitabxanaya 276 adda (245 azərbaycan dili, 31 rus dilində), 184 adda jurnal (88 azərbaycan dili, 96 rus dilində) daxil olur. (6)

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, kitabxanalar pulsuz məcburi nüsxələrlə də təmin olunmalıdır. Dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyatları, nəşriyyat fəaliyyəti ilə məşğul olan poliqrafiya müəssisələri və digər hüquqi şəxslər tərəfindən buraxılan çap məhsullarından Milli Kitabxanaya 4 pulsuz məcburi nüsxə, qanunvericilik və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının kitabxanalarına, respublika əhəmiyyətli elmi-sahəvi kitabxanalara, AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasına və BDU-nun kitabxanasına profilinə uyğun olaraq 2 pulsuz məcburi nüsxə, Azərbaycan Respublikasında nəşr olunan bütün qəzet və jurnal redaksiyaları isə 2 pulsuz məcburi nüsxə göndərməlidirlər.

2004-cü ildə Milli Kitabxananın əməkdaşlarının Avstriyaya ezamiyyəti zamanı oradakı kitabxananın fondunda Azərbaycana dair çoxlu sayda kitabların olması müəyyən olunmuş və onların ksero surətləri çıxarılaraq ölkəyə gətirilmişdir. 3 adda kitabın isə Bakıda

orijinal nüsxələrinin tapılıb Milli Kitabxananın fonduna verilməsi təmin olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü il tarixli 56 sayılı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncamı ilə çap olunan kitablar kitabxanaların sənəd təminatında mühüm yer tutur. Belə ki, çap olunan kitabların hər birindən 100 nüsxə Milli Kitabxanaya verilmişdir. Belə ki, bu sərəncama əsasən 2005-ci ildə fonda 1555 adda kitab daxil olmuşdur ki, bu da fondun zənginləşməsinə səbəb olmuşdur. Hədiyyə olunan kitabların ümumi sayı 2005-ci ildə 3562, 2006-cı ildə isə 5242 nüsxə olmuşdur. Hədiyyə yolu ilə daxil olan kitabların mənbələri kimi: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatı, ABŞ səfirliyi, digər səfirlik və xarici nümayəndəliklər, Beynəlxalq təşkilat və qurumları göstərmək mümkündür.

M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının fondunun mühüm xüsusiyyətlərindən biri də burada avtoreferat və dissertasiyalar fondunun yaradılmasıdır. Kitabxananın fondunun durmadan zənginləşdirilməsi buraya oxucu marağını artırır.

Qısa olaraq, fondun formalaşması üçün istifadə olunan mənbələri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1) Respublika nəşriyyatları; 2) Respublika kitab mağazaları; 3) Kitab mübadiləsi; 4) Abunə; 5) KAA; 6) Elmi-tədqiqat institutları; 7) Hədiyyələr; 8) Ali Attestasiya Komissiyası; 9) Beynəlxalq kitab mübadiləsi və s.

Beləliklə, komplektləşdirmənin əhəmiyyəti təkcə formalaşma prosesinin praktiki müəyyənləşdirməkdə kifayətlənmir, ümumiyyətlə, bütün kitabxana fəaliyyətinin əsasını təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikası prezidenti H.Əliyevin M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada çıxışı// Azərbaycan qəzeti, 1999, 6 iyun.*
2. *“Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu// Azərbaycan.- 1999.- 14 mart.*
3. *Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük: 3 hissədə: h.1-2.- B.: BDU nəşriyyatı, 2001.- 398s.*

4. *Azərbaycan kitabxanaları XXI əsrin informasiya məkanında.*- B.: Nurlar, 2007.
5. *Həsənov M.M. Kitabxana fondunun yaranması, formalaşması və idarə edilməsi: Dərs vəsaiti.*- B.: BDU nəşriyyatı, 2004.- 101 s.
6. *M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının 1997-2009-cu il hesabatı.*

R.ХАМЗАЕВ

**ИСТОЧНИКИ КОМПЛЕКТОВАНИЯ ПЕРВИЧНЫМИ
ДОКУМЕНТАМИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ
ИМЕНИ М.Ф.АХУНДОВА
РЕЗЮМЕ**

В данной статье обращает внимание на некоторые источники комплектования Национальной Библиотеки имени М.Ф. Ахундова. Также делается попытка оценить распределение потоков, тематику, виды, экзemplярность поступающих в библиотеку отечественных и иностранных документов в целях наиболее оптимального обслуживания пользователей и сохранности фонда.

R.KHAMZAYEV

**SOURCE OF PRIMARY DOCUMENTS OF THE
NATIONAL LIBRARY NAMED AFTER M.F. AKHUNDOFF
RESUME**

This article draws attention to some of the sources of acquisition of the National Library named after M.F. Akhundoff. Also attempts to estimate the distribution of streams, themes, types, an instance coming to the Library of domestic and foreign documents to the best possible customer service and safety stock.